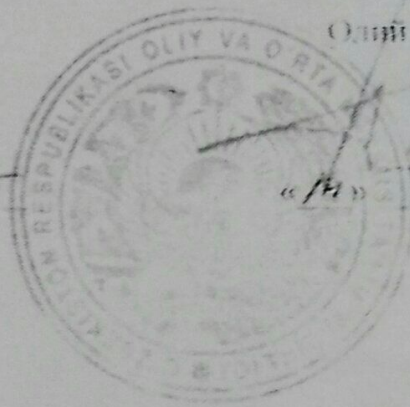

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУСТАЪЛИМ ВАЗИРАТИ

Руйхат қилини:

№ БД 5140100-2.07

2018 йил 26 оя

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

«14»

06

2018

ТУПРОҚШУНОСЛИК АСОСЛАРИ

ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100000 - Гуманитар соҳа
Таълим соҳаси:	140000 - Табиий фанлар
Таълим даражаси:	5140100 - Биология (турлари бўйича)

I. Ўқув фанининг долзарблиги ва олий касбни таълимдаги ўрни

Илмий тадқиқот ва тажрибаларни амалга ошириши ва бўлакак биолог туپроқнинг пайдо бўлиши, тузилиши, таркиби, умумий хоссалари, туپроқ тиллари, тарқалиши, инфлоқлиниши, муҳофазаси, кишлоқ хўжалигидаги аҳамияти ва бу соҳада фаолроқ қўриққан олимларни билиши зарур. "Туپроқшунослик асослари" фани айни шундай билим ва кўникмаларни беришга йўналтирилган фандир. Таъабалар туپроқларни келиб чиқиши, тарқалиши хосса-хусусиятларини ўрганиш мабодинида Республикамизда олиб бориладиган илмий тадқиқот ишлари билан танишадилар ва туپроқ унумдорлигини оширишга қаратилган тадбирлар хақида етарлича тасаввурга эга бўладилар.

"Туپроқшунослик асослари" умумкасбий фандар блокига киритилган курсе хисобланиб, 2-курсда ўқитилиши мақсадга мувофиқ. "Туپроқшунослик асослари" фани гуманитар ва табиий фандар туркумига кирати ва барча биология бакалавриат таълим йўналишларида ҳам ўқитилади. Маъкур фан бошка биология фандарининг назарий ва услубий асосини ташкил қилиб, улар ривожда шик йўналишдаги биология фандар учун замин бўлиб хизмат қилади.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Фани ўқитишдан мақсад таъабаларга хориж тажрибаси асосида туپроқшуносликнинг илмий асосларини ривожланиш тарихини, туپроқ унумдорлиги, режимлари ва уларни бошқаришнинг, туپроқнинг пайдо бўлиши, тузилиши, таркиби, умумий хоссалари, туپроқ тиллари, тарқалиши, инфлоқлиниши ва эрозияси, унумдорлиги, туپроқ хақидаги дастлабки тушунишларини, туپроқ ва унинг келиб чиқишини ўрганиш, улардан самарали фойдаланиш усулларини, туپроқнинг биосферадаги ва кишлоқ хўжалигининг аҳамияти хақида тасаввурларни келтириш орқали унинг иқсон хаётидаги роли ва бугунги глобал ўзгаришлар даврида уни асраб қолиш йўллариини ўргатиш ҳамда уларни амалиётда тадбиқ этиш кўникмасини ҳосил қилишдан иборат.

Фан бўйича таъабаларининг билим, кўникма ва малакаларига қўйилган талаблар қўйилди. *Таъаб:*

- "Туپроқшунослик асослари" фани унинг назарий асослари, пайдо бўлиши, таркиби, тузилиши, хоссалари, туپроқ қонламининг биосферадаги роли, туپроқларининг инфлоқлиниши, туپроқ эрозияси ва кишлоқ хўжалиги нишда чикариш воситаси маънини ҳамда улардан оқилона фойдалани олиш тўғрисида *тасаввурга эга бўлиши*;

- таъаб жинси ва унинг келиб чиқишини, турани турларини, туپроқ она жинсининг пайдо бўлишини, туپроқ пайдо қилувчи омилларни, туپроқ тилларини, морфологияси ва кишлоқ хўжалигидаги аҳамиятини ва улардан оқилона фойдалани олишини *оқилона ва улардан фойдалани олиши*;

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2018 йил "14" 06 даги "81-сонли буйруғининг 1-қисми билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йуналишлари бўйича Ўқув-услусий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2018 йил "А" 05 даги "2-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фан дастури Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчи:

Г.Абдурахманов ЎЗМУ, "Тупрокшуноелик" кафедраси доценти, кишлоқ хўжалик фанлари номзоиди, доцент.

Такриччилар:

М.М. Тошқулиев ГАИШ, "Тупрок қитмеси, физик-кимеси ва минерология" бўлим муҳри, кишлоқ хўжалик фанлари доктори, профессор, (кадр истеъмолчиси).

Ў.Тошбеков ГулДУ, "Тупрокшуноелик ва агрономия" кафедраси доценти, кишлоқ хўжалик фанлари номзоиди, доцент (стурдон ОИМ).

Фан дастури Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Кенгашида кўриб чиқилди ва тавсен» қилинган (2017 йил "12" 12 даги 8-сонли баённома).

- туپроқшунослик тарихи; туپроқ она жинсинини пайдо бўлиши; туپроқ хосил килувчи омиллар; туپроқни типларга ажратили; туپроқнинг органик моддалари; туپроқ унумдорлиги, унинг турлари; туپроқ унумдорлигини пасайини муаммолари; уни сақлаш, тиклаш, муҳофаза қилиш ҳақида кўникмаларга эга бўлиши керак.

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулотлари)

1-маъруза. "Туپроқшунослик асослари" фанига кириши

"Туپроқшунослик асослари" фанининг предмети, максали, вазифалари, мазмуни ва фан сифатида ўрганилишининг аҳамияти. Туپроқ ҳақида тушунича, унинг таърифи ва аҳамияти. Туپроқнинг биокатламдлаги асосий вазифалари туپроқшунослик йуналишининг пайдо бўлиши, шаклланиши, таракқиети ва улар ҳақида дастлабки билимлар. Туپроқшуносликда мустакиллик йилларида эришилган ютуқлар ва ечимини кутаётган муоммалар.

2-маъруза. Тоғ жинселарини туپроққа айлланиши

Тоғ жинселари ва минералларининг турлари Магматик, метаморфик ва чўкинди жинселар. Шурдан жараёни ва унинг турлари. Туپроқ она жинсининг пайдо бўлиши.

3-маъруза. Туپроқ хосил килувчи омиллар

Туپроқ хосил бўлишида она жинсини роли, она жинсе таркибидаги минералларни хусусиятлари, чўд, бўз ва тоғ миштакаси туپроқларининг физик хоссалари. Туپроқ хосил бўлишида иклим, рельеф ва биотани роли. Глобал клим ўзгариши ва туپроқ хосил бўлиши.

4-маъруза. Туپроқнинг морфологик белгилари

Генетик горизонтлар, уларни номланиши ва кўрсаткичлари. Туپроқ пайдо килувчи жинселарининг минералогик ва гранулометрик таркиби ҳамда таснифи. Бирламчи ва иккиламчи минераллар. Туپроқнинг органик моддалари. Туپроқ ширинлиси, хосил бўлиши ва унинг аҳамияти. Туپроқ унумдорлиги.

5-маъруза. Ўзбекистонда тарқалган туپроқ типлари

Республикада тарқалган туپроқ типлари. Балаандлик миштакаси туپроқлари. Чўд зонаси туپроқлари. Автоморф, гидроморф ва ораллик туپроқлар.

6-маъруза. Туپроқ ва қишлоқ хўжалиги

Ер шарида деҳқончиликда фойдаланилаётган ерларнинг ҳолати. Туپроқларининг физик, кимёвий ва биологик хоссаларининг яхшилаш йуллари. Қишлоқ хўжалигининг ривожлантириши йуллари. Йуналишида оқиб борилаётган таджикотлар, эришилган ютуқлар ва ечимини кутаётган муаммолар.

7-маъруза. Туپроқ эрозияси ва унинг турлари

Туپроқ эрозияси турлари ва уларининг географик тарқалиши қонуниятлари. Туپроқ, сув, шамол эрозиясининг келтириб чиқарувчи омиллар. Туپроқ унумдорлиги ва уни яхшилаш муаммолари.

В-мавзу. Ғуяроқларни ифлослангани

Ғуяроқларнинг ифлосланиш ҳолати, турлари, шартлари ва ушбу муҳофаза қилиш борасида илмнинг олимларининг ўрни. Ғуяроқларни саноат металллар, пластмассалар, нефть ва нефть маҳсулотлари ҳамда бошқа қишлоқлар билан ифлосланган Ғуяроқнинг ҳолати ҳақидаги янгилаш талқириларининг ишлаб чиқариши. Илмнинг илмнинг илмулари ва ечилиши кутибган муаммолар.

IV. Амалий машғулотлар бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотлар ушбу кўрсатма ва тавсияга асосланган.

1. Ғуяроқларнинг морфологик белгиларини даля шароитида тиник бўлган ғуяроқ кесмаси мисолида ўрганиш. Бу ва сўнгги кўрсатмага тиник бўлган ғуяроқларнинг морфологик белгилари дафтарларда қайт қилини. Тиник бўлган ғуяроқларни илсон фаолияти, ҳамда сўнгги талқирида шаклланиши, морфогенетик хоссаларини ўрганиши талқири қилини.

2. Ғуяроқ кесмасини ҳар бир генетик қатламларни олинган ғуяроқ намуналарини қутили намуналарда ўрганиш. Ҳар қил талқири-намуна шароитида шаклланиган ғуяроқларнинг морфологик белгилари бўйича талқири ва талқири қилини.

3. Ўзбекистон Республикаси ғуяроқ қатламларини атлас ва ғуяроқ хариталари асосида ўрганиш.

4. Турли хил илм шароитида шаклланиган ғуяроқларнинг монандиларда ўрганиш.

4. Ғуяроқ агрегатлик ҳолатини илмулари билан танишиш ва ғуяроқ структураини ҳосил қилувиш мездалар жорий қилини орқали ғуяроқларда агрегатлар ҳосил қилиниши ўрганиш.

5. Ғуяроқ ушмуларини, илмлар ҳосил қилиниши билан танишиш илмулари билан агрегатларини қўллаш орқали ғуяроқлар орқали мездала бўйича илмулари билан танишиш.

Амалий машғулотлар даля шароитида ва мездала кўрсатма ва тавсиялар билан илмулари билан амалиёт қилиниши бажарилади.

Амалий машғулотлар мултимедия қўрсатма ва тавсиялар билан илмулари билан аудиторияда бир академик сўрашда бир ўқиш қилини илмулари билан танишиш. Машғулотлар фаол ва илмулари билан ўқиш қилини илмулари билан танишиш, мездала илмулари билан илмулари билан илмулари билан танишиш мақсадга мувофиқ.

Илму. Илму фаол дастурини илмулари билан илмулари билан танишиш. Илмулари билан илмулари билан танишиш. Илмулари билан илмулари билан танишиш. Илмулари билан илмулари билан танишиш. Илмулари билан илмулари билан танишиш.

V. Муҳим талқири ва муҳим илмулар

Муҳим талқири ушбу талқири билан илмулари билан танишиш.

1. Амалий машғулотларни талқири билан илмулари билан танишиш.

2. Тупроқшунослик соҳасида хорижий мамлакатлардаги янги йуналиш ва тармоқлар.

3. Тупроқшунослик ва бошқа фан йуналишлардаги тадқиқотларнинг бирга олиб берилиши.

4. Тупроқшунослик йуналишининг ютуқлари ва муаммолари.

Мустақил ўқувни тирилдиган мавзулар бўйича талабалар томонидан рефератлар тайёрлаш ва уни тақдимот қилиш тавсия этилади.

Изоҳ: Ишчи фан дастурини шакллантириш жараёнида ишчи ўқув режасида мазкур маънудот турига ажратилган соат ҳажмига мос мавзулар тандаб бажарилади.ОИМ имкониятидан келиб чиққан ҳолда янги мустақил таълим мавзулари киритилиши мумкин.

VI. Асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар ҳамда ахборот манбалари.

Асосий адабиётлар

1. Author, Ashman, Mark, Puri,Geeta. Essential Soil Science: A clear and Concise Introduction to soil Science. USA, English ISBN-13: 9780632048854
2. Giacomo Cerini, Riccardo Scalenghe, Soils: Basic Concepts and Future Challenges,UK, 2006.
3. Бобоҳўжаев И.И., Умоқов И.У., Тупроқшунослик, Тошкент, Мехнат, 1995.
4. Абдрахманов Т., Гурейнов Л., Жаббаров З., Артиков Х., Каххарова М., Тупроқшуносликка кириш, Тошкент, Университет, 2014.

Қўшимча адабиётлар

5. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017.
6. Мирзиёев Ш.М. Қонуи устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш- юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг тарови. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017.
7. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо қилишимиз. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2016.
8. Мирзиёев Ш.М. Танқитий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик- ҳар бир раҳбар фаолиятининг қулданик қондаси бўлиши керак. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017.
9. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устивор йуналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини "Халқ оилани мулоқат ва инсон манфаатлари йили"да амалга оширишга оид Давлат Дастурини урғини бўйича илмий услубий рисола. Т. "Маънавият", 2017.
10. Абдрахманов Т., Жаббаров З.А., Тупроқларни қимёвий инфоқланиши ва муҳофазат қилиш талаблари, Тошкент, "Университет", 2007.
11. Гашиҳўжаев Р. Тупроқшунослик, Тошкент, 2009.
12. Тупроқшуносликка кириш, Дарслик, Тошкент, "Университет", 2014.